

فهرست مطالب

تاریخ (۲)

شماره صفحه	فهرست مطالب
۵	آزمون نوبت اول (۱)
۷	آزمون نوبت اول (۲)
۹	آزمون نوبت اول (۳)
۱۱	آزمون نوبت اول (۴)
۱۳	آزمون نوبت دوم (۱)
۱۵	آزمون نوبت دوم (۲)
۱۷	آزمون نوبت دوم (۳)
۱۹	آزمون نوبت دوم (۴)
۲۱	آزمون نوبت دوم (۵)
۲۳	آزمون نوبت دوم (۶)
۲۵	آزمون نوبت دوم (۷)
۲۷	آزمون نوبت دوم (۸)
۲۹	آزمون نوبت دوم (۹)
۳۱	پاسخنامه تشریحی
۴۳	خلاصه درس‌ها

آزمون نوبت اول (۱)

۲

الف) درستی یا نادرستی عبارات زیر را تعیین کنید.

- ۱ تاریخ‌نگاری از نوع تک‌نگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد. درست نادرست
- ۲ تاریخ‌نگاری عمومی یکی از مهم‌ترین گونه‌های تاریخ‌نگاری و یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و جغرافیایی شهرها و مناطق ایران است. درست نادرست
- ۳ کتاب جوامع‌التواریخ در زمره تاریخ‌های محلی تألیف شده است. درست نادرست
- ۴ کتاب «فتوحات شاهی» از نمونه‌های تاریخ‌نگاری منظوم به‌شمار می‌رود. درست نادرست
- ۵ روش‌های تاریخ‌نگاری به تاریخ‌نگاری روایی، ترکیبی و تحلیلی تقسیم می‌شوند. درست نادرست
- ۶ زندگی چادرنشینی در نظام قبیله‌ای در شهرهای مکه، طائف و یثرب رواج داشت. درست نادرست
- ۷ یزدگرد سوم از جمله فرمانروایانی بود که توسط حضرت محمد (ص) به اسلام دعوت شد. درست نادرست
- ۸ پیروان اسلام برای دفاع از باورهای دینی خود در برابر عقاید غیراسلامی به علوم عقلی و به‌خصوص علم کلام توجه نشان دادند. درست نادرست

۲

ب) جاهای خالی را با عبارات مناسب پر کنید.

- ۹ سپاه ایران با شکست اعراب مسلمان در جنگ ----- بیشتر متصرفات آنان را پس گرفت.
- ۱۰ در دوره ضعف و تجزیه عباسیان، ایران و سلاطین برخی از سلسله‌ها مانند ----- و ----- بر پایتخت آنان تسلط یافتند.
- ۱۱ ابومسلم با شکست فرمانروایان اموی و فتح شهرهای مختلف خراسان، ----- از خاندان عباسی را به خلافت نشاناد.
- ۱۲ معاویه با ----- برای خود، نخستین گام را در جهت موروثی کردن خلافت برداشت.
- ۱۳ در سال ۳۶ ق، در زمان خلافت حضرت علی، شکست ----- در جنگ ----- رخ داد.
- ۱۴ وجه تمایز یثربیان و مکیان در دوران جاهلیت به ----- مربوط نمی‌شود.

۱/۵

ج) گزینه درست را انتخاب کنید.

- ۱۵ پس از سقوط تیسفون، بقایای ارتش ساسانی در چه مکانی گرد هم آمدند و با مهاجمان جنگیدند ولی در نهایت شکست خوردند؟
 (۱) قادسیه (۲) حیره (۳) جلولا (۴) نهاوند
- ۱۶ حکومت فاطمیان سرانجام توسط چه کسی منقرض شد؟
 (۱) سقّاح (۲) فضل بن سهل (۳) هارون‌الرشید (۴) صلاح‌الدین ایوبی
- ۱۷ کدام مورد از عمده کوشش‌های امامان شیعه پس از امام سجاد (ع) محسوب می‌شود؟
 (۱) تبلیغ و ترویج اسلام (۲) تربیت شاگردان توانمند (۳) مبارزه با جریان‌های فکری منحرف (۴) همه موارد
- ۱۸ حضرت علی (ع) مرکز خلافت را از مدینه به کدام شهر منتقل کرد؟
 (۱) بصره (۲) شام (۳) کوفه (۴) بیت‌المقدس
- ۱۹ قبیله‌های عرب ساکن در یثرب (اوس و خزرج) از کجا به آن دیار مهاجرت کرده بودند؟
 (۱) عراق (۲) یمن (۳) مصر (۴) شام
- ۲۰ صفت «جاهلی و جاهلیت» در میان اعراب زمان بعثت پیامبر کدام مورد بود؟
 (۱) نادانی (۲) فقدان معرفت (۳) فقدان علم (۴) اخلاق خشن

آزمون نوبت اول (۱)

د) به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

- ۱/۵ ۲۱ کتاب‌های سیاست‌نامه‌ای حاوی چه موضوعاتی هستند؟
- ۱ ۲۲ دو اثر برجسته که به شیوه تاریخ‌نگاری تحلیلی تألیف شده است را نام ببرید.
- ۰/۵ ۲۳ علت اصلی مخالفت و دشمنی مشرکان با اسلام چه بود؟
- ۰/۵ ۲۴ کدام عوامل زمینه‌ساز مساعدی برای نشر اسلام در میان قبایل دیگر بود؟
- ۰/۲۵ ۲۵ مهم‌ترین دستاورد پیمان عقبه دوم در یشرب چه بود؟
- ۰/۵ ۲۶ چرا معاویه، پسر ابوسفیان که توسط امام علی (ع) از حکومت شام برکنار شده بود، به سرکشی پرداخت؟
- ۰/۲۵ ۲۷ معاویه و برخی از طرفداران او، برای این که مردم حکومت امویان را بپذیرند و برابر آنان مقاومت نکنند چه کردند؟
- ۰/۵ ۲۸ شامی‌ها در جریان شورش معاویه بر امام علی (ع) و امام حسن (ع) از چه کسی طرفداری کردند؟
- ۰/۷۵ ۲۹ کدام‌یک از خلفای عباسی قدرت و تأثیرگذاری بالاتری را در تاریخ این سلسله داشتند؟
- ۰/۲۵ ۳۰ از زمان کدام امام شیعه، حرکتی در جامعه اسلامی با عنوان جریان وکالت آغاز شد؟
- ۰/۵ ۳۱ چرا حکومت فاطمیان دچار ضعف سیاسی و بحران اقتصادی شد؟
- ۰/۵ ۳۲ چه عواملی زمینه‌ساز ناخشنودی و مخالفت ایرانیان را نسبت به خلافت عباسی فراهم آورد؟
- ۰/۵ ۳۳ به دنبال بهبود موقعیت سیاسی و اجتماعی ایرانیان در عصر خلافت عباسیان چه اتفاقی رخ داد؟

ه) به سؤالات زیر پاسخ کامل دهید.

- ۱ ۳۴ ابزارها و وسایل ساخته دست انسان از چه لحاظ برای مورخان اهمیت دارد؟
- ۱ ۳۵ از چهره‌های برجسته تاریخ‌نگاری روایی یکی را نام برده و معایب این سبک از تاریخ‌نگاری را بنویسید.
- ۱ ۳۶ اندیشه خروج از مکه چرا و چگونه به ذهن پیامبر و مسلمانان راه یافت؟
- ۱/۵ ۳۷ فتح مکه و پیامدهای آن را تشریح کنید.
- ۱ ۳۸ دشمنی گروه یهودیان با رسول خدا و دین اسلام را توضیح دهید.
- ۰/۵ ۳۹ چرا فتوحات نیروهای مسلمان در مصر، بیشتر نتیجه عدم مقاومت مردم آن سرزمین در برابر سپاه اسلام بود؟
- ۱ ۴۰ عکس‌العمل امویان (خلفای اموی) در قبال قیام‌ها و جنبش‌ها چگونه بود؟
- ۱ ۴۱ عباسیان در مقابل حکومت فاطمیان چه اقداماتی کردند؟

۲۶

در نتیجه هم‌نوایی دین و دولت و برتری شریعت اسلامی بر یاسای چنگیزی، حکومت ایلخانی ماهیت ایرانی - اسلامی یافت.

۲۷

پیروزی اعراب مسلمان در جنگ نهاوند سرنوشت حکومت ساسانی را قطعی کرد. به دنبال آن، سپاهیان مسلمان از هر سوی به داخل ایران پیش تاختند و تا دوران خلافت عثمان، بیشتر شهرها و ولایات مختلف را یکی پس از دیگری به جنگ و یا صلح گشودند.

۲۸

قرار دادن مسلمان غیرعرب در ردیف موالی و محروم کردن آنان از پاره‌ای حقوق اجتماعی و نیز گرفتن جزیه از نو مسلمانان، از جمله رفتارهای ناصوابی که محدودیت‌ها و موانعی را بر سر راه گرایش به اسلام ایجاد کرد.

۲۹

روابط آل‌بویه با خلافت عباسی با روابط سایر سلسله‌های ایرانی با عباسیان تفاوت داشت. یکی از مؤسسان حکومت آل‌بویه (احمد) با مشاهده اوضاع نابسامان خلافت بغداد را تسخیر کرد. اما خلافت را از بین نبرد و عزل و نصب خلیفه به مدت یک قرن به میل آنان انجام می‌گرفت.

۳۰

دخالت مقام‌های حکومتی به‌ویژه برخی سلاطین و وزیران غزنوی و سلجوقی در امور مذهبی و جانب‌داری آن‌ها از یک فرقه و مذهب و دشمنی با فرقه و مذهب دیگر، به این اختلافات و درگیری‌ها دامن زد.

۳۱

چندین حکومت محلی غیرمغولی در مناطق مختلف به‌وجود آمدند، حکومت‌های شیعه مذهب سربداران، سادات مرعشی مازندران و سلسله آل‌مظفر از جمله آن‌ها بودند.

۳۲

هجوم ویران‌گر و وحشت‌انگیز مغول به ایران و نگرانی و ناامیدی که در جامعه ایجاد کرد، نقش مؤثری در روی آوردن مردم به تصوف و رفتن به درون خانقاه‌ها داشت.

۳۳

معمولاً بخشش خواهان برای لغو کیفر گناهان خویش پولی را پرداخت می‌کردند که برای کارهای خیر و عام‌المنفعه مانند ساخت و تعمیر کلیسا، بیمارستان، سدها و جاده‌ها مصرف می‌شد.

پاسخ آزمون نوبت دوم (۹)

تاریخ (۲)

- ۱ درست
- ۲ نادرست
- ۳ درست
- ۴ نادرست
- ۵ درست

۳۳

زیرا از یک طرف در جریان حملات مغول‌ها شهرهای زیادی به‌ویژه شهرهای بزرگ و آباد در ماوراءالنهر و خراسان ویران شدند و عده زیادی از ساکنان آن‌ها کشته شدند و یا به مناطق دیگری مهاجرت کردند. از طرف دیگر یاسا به‌عنوان مجموعه قوانینی که چنگیزخان تدوین کرده بود به مغول‌ها توصیه می‌کرد که از شهر و شهرنشینی دوری گزینند.

پاسخ آزمون نوبت دوم (۸)

تاریخ (۲)

- ۱ درست
- ۲ نادرست
- ۳ درست
- ۴ درست
- ۵ نادرست
- ۶ درست
- ۷ نادرست
- ۸ درست
- ۹ حضرت خدیجه (س) - حضرت ابوطالب
- ۱۰ مسجد النبی
- ۱۱ عطایا
- ۱۲ خراسان - ماوراءالنهر
- ۱۳ غزنویان - نیشابور
- ۱۴ گزینه «۳»
- ۱۵ گزینه «۳»
- ۱۶ گزینه «۲»
- ۱۷ گزینه «۲»
- ۱۸ گزینه «۴»
- ۱۹ گزینه «۴»
- ۲۰ گزینه «۱»
- ۲۱ گزینه «۳»

۲۲

او در طی مطالعات و تأملات گسترده خود در باب آیین مسیح و کتاب مقدس به این نتیجه رسید که برخلاف دیدگاه غالب کلیسایان، آنچه مایه رستگاری انسان می‌شود ایمان است و نه انجام دادن کارهای نیک.

۲۳

سرف‌ها گروهی از کشاورزان بودند که به خاطر ناامنی و هرج و مرج، زمین خود را به فرد نیرومندی واگذار کردند و در عوض آن از حمایت او برخوردار شدند.

۲۴

نجوم و ستاره‌شناسی با خرافات آمیخته شد و اعتقاد به سعد و نحس در میان عام و خاص رایج بود.

۲۵

اگر چه سلطان سلیم فعالیت مریدان طریقت صفوی را در قلمرو خود بهانه چنین لشکرکشی گسترده‌ای قرارداد، اما علت واقعی آن نگرانی و ترسی بود که او از ایجاد حکومت قدرتمند صفوی در دل داشت.

۶ درست

۷ درست

۸ نادرست

۹ کنت

۱۰ واسال

۱۱ دکارت - بیکن

۱۲ شاه تهماسب اول

۱۳ پارچه‌بافی

۱۴ گفت‌وگوی علمی - تبادل افکار

۱۵ گزینه «۲»

۱۶ گزینه «۴»

۱۷ گزینه «۲»

۱۸ گزینه «۴»

۱۹ گزینه «۳»

۲۰ گزینه «۱»

۲۱ گزینه «۴»

۲۲ گزینه «۴»

۲۳

عواملی چون: قتل ابوسلمه خلال و ابومسلم، نابودی خاندان‌های برمکیان و سهل سختگیری و ستم به شیعیان و اهل بیت پیامبر، نارضایتی و خشم مردم ایران را برانگیخت.

۲۴

شیوه‌های تولید و تزئین فلزکاری عصر سلجوقی به دلیل غنای خود بعداً به سرزمین‌های غرب قلمرو اسلامی انتقال یافت.

۲۵

جنبش اصلاح دینی با انتقاد و اعتراض به برخی از نظرات و عملکرد کلیسا شروع شد. برخی از این اعتراضات از سوی شاهان و فرمانروایان صورت می‌گرفت که کلیسا را از دخالت در امور سیاسی منع می‌کردند.

۲۶

کلیسا برای انجام رسالت خود به‌عنوان معلم دین و اخلاق و برگزارکننده مراسم و شعائر دینی، تشکیلات پیچیده‌ای ایجاد کرد.

۲۷

در جنگ شدیدی که میان دو سپاه در دشت چالدران درگرفت، سپاهیان شاه اسماعیل، با وجود شجاعت و رشادتی که از خود نشان دادند، در برابر آتش توپخانه و دیگر جنگ‌افزارهای آتشین دشمن کاری از پیش نبردند و شکست خوردند.

۲۸

در آن دوره تجارت در مسیر جاده ابریشم و راه‌های دریایی که از بنادر و جزایر ایرانی در خلیج فارس و دریای مکران به هند و چین می‌رفت، پررونق بود.

۲۹

در قرون نخستین هجری در نتیجه گسترش و یکپارچگی جغرافیایی جهان اسلام، تجارت در مسیرهای زمینی و دریایی توسعه چشمگیری یافت. در آن زمان دریانوردان و بازرگانان ایرانی به اتکای دانش و تجربیات فراوانی که در این زمینه داشتند، فعالیت خود را گسترش دادند و تجارت دریایی با هندوستان، چین، جنوب شرقی آسیا و حوزه شرق آفریقا گسترش یافت.

۳۰

زیرا خلیفه عباسی که در آن زمان درصدد احیای قدرت سیاسی و نظامی خود بود، از تأیید حکومت خوارزمشاهیان خودداری کرد. به همین سبب سلطان محمد خوارزمشاه برای مقابله با عباسیان یکی از سادات حسینی را به‌عنوان خلیفه اعلام کرد و به سوی بغداد لشکر کشید، اما سپاه او در گردنه اسدآباد همدان بر اثر برف و سرمای شدید متوقف شد.

۳۱

شاه سلیمان با امور و اصول کشورداری بیگانه بود. در زمان او اعضای حرمسرا نفوذ زیادی داشتند و در اداره امور حکومت دخالت می‌کردند. به این ترتیب روند انحطاط و زوال صفویان شدت گرفت.

۳۲

محیط مدارس از نظر طراحی معماری، فضایی آرام و بانشاط برای یادگیری و آموزش بود. به‌طور معمول حیاط وسیع مدرسه به باغچه یا باغ شباهت داشت و نهر آبی در میان آن جاری بود.

۳۳

بازرگانان و صنعتگران در این کار از شاه پشتیبانی می‌کردند، زیرا حکومت مرکزی مقتدر از طریق برقراری نظم و امنیت، وحدت اداری و یکسان‌سازی قوانین، شرایط مساعدی برای توسعه تجارت و صنعت فراهم می‌آورد.

منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی

تاریخ، علمی متکی بر روش و قواعد خاص خود است و مورخان با کاوش و نقد و بررسی شواهد و مدارک مندرج در منابع تاریخی، قادر به شناخت، تحلیل و تفسیر رویدادها و تحولات گذشته هستند.

انواع منابع تاریخی از ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی

منابع غیر نوشتاری: آثار به‌جای‌مانده از انسان‌ها و جوامع گذشته

مراجع و منابع نوشتاری: مراجع و منابع مکتوب تاریخ اسلام و ایران دوره اسلامی

منابع غیر نوشتاری

محوطه‌ها و بناهای تاریخی: آثار به‌جا مانده از انسان‌ها و جوامع گذشته، از جمله مهم‌ترین شواهدی‌اند که به مورخان امکان می‌دهند تا از چگونگی اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی دوران گذشته آگاهی یابند.

ابزارها و وسایل دست‌ساخته انسان: این دسته از آثار نیز برای مورخان از منابع بسیار موثق محسوب می‌شوند. دست‌ساخته‌های انسانی بازمانده از گذشته گواه روشنی بر نوع فرهنگ و طرز تفکر و چگونگی عقاید و آداب و رسوم پیشینیان هستند.

آثار شفاهی: مطالعه افسانه‌ها و اساطیر اقوام، خاطرات شفاهی و انواع مختلف ادبیات عامیانه، اعم از داستان‌های تاریخی و ... کمک زیادی به شناخت فرهنگ و آداب طبقات مختلف مردم در ادوار مختلف می‌کند.

مراجع و منابع نوشتاری

سفرنامه‌ها: بسیاری از جهانگردان گنجینه‌ای از اخبار و اطلاعات بسیار با ارزش از تاریخ اجتماعی و فرهنگی و جغرافیای تاریخی ایران ارائه داده‌اند.

کتاب‌های تاریخی شامل:

۱) تاریخ‌های عمومی: تاریخ‌نگاری عمومی یکی از شاخه‌های تاریخ‌نگاری در ایران است که از قرن سوم هجری قمری آغاز و تا اواخر عصر قاجار تداوم یافت. مؤلفان این دسته از آثار، تاریخ جهان را از آفرینش عالم آغاز می‌کردند و سپس به شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران می‌پرداختند؛ مانند تاریخ طبری و جامع‌التواریخ.

۲) تاریخ‌های محلی: یکی از مهم‌ترین گونه‌های تاریخ‌نگاری و یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... مناطق ایران است؛ مانند تاریخ سیستان در موضوع تاریخ سیستان و تاریخ رویان درباره تاریخ رویان.

۳) تاریخ‌های سلسله‌ای: فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود معمولاً افراد ادیب و دانشمند را تشویق و مأمور به تدوین این رویدادها می‌کردند؛ مانند تاریخ بیهقی، کتاب التاجی فی اخبارالدوله‌الدیلمیه و کتاب تاریخ عالم‌آرای عباسی.

۴) تک‌نگاری: در این نوع تاریخ‌نگاری مؤلفان عموماً به اشاره فرمانروا، تاریخ زندگی او را به‌صورت متمرکز و ویژه مورد توصیف و ثبت و ضبط قرار می‌دادند؛ مانند کتاب فتوحات شاهی و کتاب عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور.

۵) تاریخ‌های منظوم: سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی که در ایران پیشینه دیرینه‌ای داشت، از دوره مغولان رواج و رونق بسیاری یافت و سرایندگان این نوع آثار رویدادهای تاریخی را به نظم می‌کشیدند؛ مانند کتاب ظفرنامه و کتاب شاه‌اسماعیل‌نامه.

نوشته‌های جغرافیایی: این نوشته‌ها اطلاعات بسیار بااهمیتی درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب‌وهوا، نژاد و زبان و مرزهای سرزمین‌ها ارائه می‌دهند.

ادبیات و متون ادبی: در این منابع اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و عقاید مذهبی و دینی در هر عصری توسط نویسندگان انعکاس می‌یابد.

سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها: حاوی موضوعاتی درباره شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم‌اند.

طبقات و انساب: اسناد برجای‌مانده از دیوان‌های حکومتی و فرهنگ‌نامه‌های زندگی‌نامه‌ای و سلسله‌ها مانند فرمان‌ها، معاهدات سیاسی، اسناد اقتصادی و فرهنگی از منابع و مراجع مهم تاریخی محسوب می‌شوند.

روش پژوهش در تاریخ: بررسی و سنجش اعتبار شواهد و مدارک

معیارهای سنجش اعتبار یک خبر تاریخی

الف) سنجش اعتبار و نقد روایت‌کننده

- ویژگی‌های هویتی روایت‌کننده خبر (۲) محل تولد و زندگی
- گرایش فکری، مذهبی، سیاسی و علمی (۴) علایق و انگیزه‌های راوی در بیان یک خبر
- فاصله زمانی و مکانی بین راوی و خبر

ب) سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش‌ها و منابع تاریخی

- مطابقت با عقل: مورخان برای سنجش اخبار از معیار عقل بهره می‌برند.
- مقایسه و تطبیق با سایر منابع و شواهد: مقایسه و مطابقت یک خبر و منبع تاریخی با سایر کتاب‌های تاریخی و نوشته‌های دیگر مانند سفرنامه‌ها و متون اخلاقی
- مطابقت با نتایج تحقیقات باستان‌شناسی: نتایج تحقیقات علمی باستان‌شناسان بر روی محوطه‌ها، بناها و آثار تاریخی به مورخان کمک می‌کند که اخبار و مندرجات کتاب‌های تاریخی را به دقت ارزیابی کنند.
- سنجش گزارش‌ها براساس زمان و مکان: زمان و مکان دو رکن مهم یک رویداد تاریخی‌اند.

اعتبارسنجی با تکیه بر دستاوردهای علوم تجربی: امروزه پیشرفت‌های علوم تجربی به‌ویژه علومی مانند شیمی، زیست‌شناسی، فیزیک و پزشکی و ابداع روش‌ها و ابزارهای مدرن، نقش به‌سزایی در تعیین اصالت و اعتبار اسناد و اخبار تاریخی ایفا می‌کنند.

اعتبارسنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی: پژوهش‌ها و داده‌های سایر علوم، مانند جامعه‌شناسی تاریخی، جغرافیای تاریخی، دیرینه‌شناسی، اسطوره‌شناسی، زبان‌شناسی، مردم‌شناسی و ... دستاوردهای ارزشمندی را پیش روی مورخان قرار می‌دهند.

روش‌های تاریخ‌نگاری

۱) تاریخ‌نگاری روایی: تاریخ‌نگاری روایی به نوعی از تاریخ‌نگاری گفته می‌شود که مورخ، روایت‌های مختلف و متعدد را درباره یک موضوع واحد با ذکر اسناد ذکر می‌کند و تاریخ‌نگاران هیچ‌گونه دخل و تصرفی در روایت‌ها نمی‌کردند و عیناً آن‌ها را ذکر می‌کردند.

۲) تاریخ‌نگاری ترکیبی: در این روش مورخ به جای ذکر همه روایات درباره یک موضوع با مطالعه و مطابقت همه روایت‌ها، یک گزارش واحد از آن‌ها تنظیم می‌کند. در این روش مورخ ناچار به گزینش و انتخاب است.

۳) تاریخ‌نگاری تحلیلی: در این روش مورخ با بررسی موشکافانه تمام اخبار و روایت‌های مربوط به یک رویداد و نقد آن‌ها، اقدام به تحلیل و تفسیر علل آثار و پیامدهای آن واقعه می‌نماید.

اسلام در مکه

در هفدهم یا به عبارتی دیگر در دوازدهم ربیع الاول عام الفیل، در مکه نوزادی در خاندان بنی‌هاشم از قبیله قریش زاده شد که او را محمد (ستوده) نام نهادند. این مولود ستوده پیش از ولادت، پدرش «عبدالله» و در شش سالگی، مادر خود «آمنه» را از دست داد و نخست تحت سرپرستی جدش «عبدالمطلب» و سپس عمویش «ابوطالب» قرار گرفت و رشد کرد. محمد (ص) در چهل سالگی به پیامبری مبعوث و پیام آور دین اسلام شد.

شبه‌جزیره عربستان در آستانه ظهور اسلام

دارای آب و هوای گرم و خشک

در جنوب و جنوب غربی فلات ایران

مسکن دیرینه اعراب

نظام اجتماعی و سیاسی شبه‌جزیره عربستان در آستانه ظهور اسلام

زندگی چادرنشینی و نظام قبیله‌ای و طایفه‌ای

منسوب بودن به دو دسته قحطانی (جنوبی) و عدنانی (شمالی)

افتخار به حسب و نسب

احترام به روابط خونی و خویشاوندی

اطاعت بی چون و چرا از رئیس یا شیخ قبیله

وابستگی شدید به قبیله خود

تعصب و عصبیت قبیله‌ای

جنگ و خونریزی‌های پی‌درپی

وجود برخی خصلت‌های اخلاقی مانند مهمان‌نوازی، شجاعت و مروت

زن از مقام و منزلت پایینی برخوردار بود.

ارزشمندی فرد در جامعه به قوت بازو و نیروی جنگاوری

آرزوی داشتن فرزند پسر

افتخار مردان قبیله به پدران خود

عدم وجود حکومت فراگیر و قدرتمند

عدم وجود تشکیلات سیاسی، اداری و نظامی منظم و منسجم

اقتصاد و معیشت در شبه‌جزیره عربستان

به شدت متأثر از موقعیت جغرافیایی و شرایط طبیعی و اقلیمی

پرورش معدود بز و شتر

راهزنی و غارت

کشاورزی در مناطقی مانند یثرب، یمن و طائف

تجارت با سرزمین‌های مجاور

مکه مرکز اصلی بازرگانی با شام و دیگر سرزمین‌ها

علم و فرهنگ در شبه‌جزیره عربستان

توجه چندانی به علم و دانش نداشتند.

در سراسر عربستان از مراکز علمی خبری نبود.

تعداد باسوادان بسیار کم و اندک بود.

از نظر تمدنی فاقد دستاوردهای قابل توجه بودند.

ویژگی‌های زندگی صحرائنشینی بر شهرنشینان غلبه داشت.

شعر و شاعری برجسته‌ترین دستاورد فرهنگی اعراب بود.

دین و اعتقادات در شبه‌جزیره عربستان

گرایش عده‌ای از مردم عرب به آیین زرتشتی و کیش مانوی

بیشتر ساکنان شبه‌جزیره بت‌پرست بودند.

وجود عبادتگاه‌های متعدد برای ننگه‌داری و نیایش بت‌ها

وجود بقایای آیین ابراهیم «اعتقاد به الله» در دل بت‌پرستان

بی‌اعتقادی به جهان پس از مرگ

به‌جا آوردن سنت ابراهیمی حج که با آداب و رسوم شرک‌آلود آمیخته بود.

تعداد معدودی از اعراب به پیروی از حضرت ابراهیم (ع) از پرستش بت‌ها

امتناع می‌کردند.

برخی از قبیله‌های عرب به دین‌های یهودیت و مسیحیت گرویده بودند.

بعثت حضرت محمد (ص) و دعوت به اسلام

بعثت پیامبر

حضرت محمد (ص) اوقاتی از سال در غار حرا به تنهایی به عبادت و راز و نیاز با

خداوند می‌پرداخت. ایشان به صفات و خصلت‌هایی همچون امانت‌داری، راستگویی،

درستکاری، خردمندی و خوش‌خلقی معروف بود.

در ۲۷ رجب در چهل‌سالگی با نزول نخستین آیات سوره علق به پیامبری و

رسالت الهی برگزیده شدند.

دعوت خاص و محدود

پیامبر در آغاز به‌صورت محدود و تا حدودی پنهانی افراد را به پرستش خدای

یگانه و ایمان به روز رستاخیز دعوت می‌کرد. حضرت خدیجه (س) و حضرت علی (ع)

و زید بن حارثه به‌عنوان نخستین ایمان‌آوردگان به نبوت آن حضرت و دین اسلام

شناخته شده‌اند. به‌تدریج تعدادی از مردم مکه از قشرهای جوان، فقیر و مستضعف،

دعوت پیامبر را پذیرفتند.

دعوت عمومی و عکس‌العمل سران قریش

پیامبر اکرم (ص) سه سال پس از بعثت، به فرمان خداوند دعوت خود را آشکار

و عمومی کرد. سران قریش دعوت پیامبر را نپذیرفتند و اعلام کردند که از آیین،

آداب و سنت‌های پدران و اجداد خویش پیروی می‌کنند.

سران مشرک با گسترش دعوت و گرایش جوانان و مستضعفان به اسلام

درصدد برآمدند که با پیامبر و مسلمانان مقابله کنند. دشمنی و درگیری مشرکان

با اشخاصی مانند پیامبر و مسلمانانی که متعلق به طایفه و قبیله نیرومندی بودند

چندان آسان نبود زیرا ممکن بود تعصبات طایفه‌ای و قبیله‌ای را برانگیزد و باعث

ایجاد جنگ و خونریزی شود. لذا تصمیم گرفتند که هر طایفه از مسلمان شدن

اعضای خود جلوگیری نماید.

مشرکان همچنین ابوطالب، رئیس طایفه بنی‌هاشم را در تنگنا قرار دادند که

برادرزاده خود را وادار به‌دست کشیدن از عقایدش نماید و یا او را به آنان بسپارد.

ابوطالب نه تنها از حمایت پیامبر دست نکشید بلکه طایفه بنی‌هاشم را به حمایت

از آن حضرت فراخواند.

تحریم و محاصره اجتماعی و اقتصادی بنی‌هاشم

عدم توفیق سران قریش در جلب رضایت ابوطالب مبنی بر دست برداشتن

از حمایت رسول خدا که ناکام ماندند. تصمیم گرفتند بنی‌هاشم را تحت محاصره

اجتماعی و اقتصادی قرار دهند. از این رو معاهده‌ای نوشتند که بر اساس آن هرگونه

مراوده اجتماعی از قبیل ازدواج و ارتباط اقتصادی مانند خرید و فروش کالا با

بنی‌هاشم ممنوع شد.

اندیشه پایگاه جدید برای اسلام

پس از پایان یافتن تحریم اقتصادی و اجتماعی مسلمانان در سال دهم بعثت

حضرت خدیجه (س) و حضرت ابوطالب دو حامی بزرگ پیامبر به فاصله کوتاهی

از دنیا رفتند.